

УДК 378.22.015.31-051:81'243

НАТАЛІЯ ПЕТРУШОВА

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ- МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Автор статті робить спробу систематизувати існуючі знання відносно визначення понять «потенціал», «творчий потенціал» і «креативний потенціал» у світлі проблеми необхідності формування креативного потенціалу у студентів педагогічних вишів для розвитку високих моральних і комунікативних особистісних якостей і подальшого успішного працевлаштування. Як один із найпродуктивніших, у процесі вивчення якого можлива реалізація поставлених завдань щодо розвитку креативного потенціалу студентів, виступає предмет «іноземна мова».

***Ключові слова:** потенціал, креативність, творчий потенціал, креативний потенціал.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного етапу розвитку українського суспільства найбільш вдалим професійно є фахівець творчий, здатний самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у стрімкому потоці наукової й політичної інформації, що вміє критично мислити, аналізувати й захищати свою точку зору. Сучасне суспільство жадає від випускника вищої педагогічної школи вміння застосування знань на практиці для вирішення різноманітних професійних проблем, незалежного критичного мислення, високого загальнокультурного рівня, гнучкої адаптації в соціально-політичних умовах, що швидко змінюються. Зростання суспільної потреби у креативних спеціалістах приводить до зміни акценту в роботі сучасних вишів, до розширення програми підготовки вузькопрофільних фахівців, до виховання висококультурних, творчих особистостей, здатних орієнтуватися у нових умовах.

Завданням виховання фахівця нового типу є цілеспрямоване формування високих інтелектуальних і особистісних якостей, активної пізнавальної самостійності студентів, розвиток творчих здібностей під час навчально-виховного процесу. Сьогодні перед системою освіти постало завдання максимально розвинути в людині самостійність, розкрити індивідуальну своєрідність творчого потенціалу, виховати творчу особистість, що є суб'єктом соціального життя, має здатність до саморозвитку, самовизначення й самореалізації. Для вирішення цих завдань необхідним є створення гнучкої, відкритої, варіативної системи освіти, з обов'язковим використанням індивідуально-орієнтованих педагогічних технологій. Збільшення ефективності та якості професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі можливе за умови переваги творчого, пошукового підходу в діяльності викладачів і студентів на всіх етапах навчального процесу; індивідуалізації й диференціації навчально-пізнавальної діяльності студентів; створенні відвертої атмосфери довіри на всіх етапах процесу навчання.

Метою нашого дослідження є аналіз існуючих наукових точок зору на поняття «потенціал», «творчий потенціал», «креативність» та спроба довести, що найбільш сприятлива атмосфера для формування креативного потенціалу студентів-майбутніх педагогів – існує на заняттях з іноземної мови. Підґрунтям для такого твердження є те, що на заняттях з іноземних мов студенти опановують не лише лексико-граматичний, тобто суто мовний матеріал, але й отримують інформацію стосовно географії, історії, політики, освіти, традицій та релігійних вірувань країни, мова якої вивчається. На нашу думку, при викладанні предмету «іноземна мова» – поліфункціонального та багатоаспектного за своєю природою – викладач використовує найбільшу кількість особистісно-орієнтованих творчих методик, новітніх інформаційних технологій, інноваційних методів навчання, а отже, сприяє виявленню та розвитку креативного потенціалу студентів.

Незважаючи на широке використання категорії «креативний потенціал» як синоніму категорії «творчий потенціал», на нашу думку, ці два поняття не є тотожними і потребують детального тлумачення. Категорія «потенціал» (від латинського *potencia* – можливість, сила) охоплює всі педагогічні концепції сучасної освіти [6, с. 9]. У теорії й методиці професійної освіти визначені наступні види потенціалу: аксіологічний, виховний, інтелектуальний та інші, що підтверджує актуальність розвитку даної категорії. У наукових працях закордонних і вітчизняних дослідників поняття «потенціал» визначається неоднозначно. В. М. Архангельський визначає його як: «засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певної задачі» [14, с. 7]. Л. І. Абалкін, вважає, що потенціал – це «узагальнена, збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця й часу» [1, с. 214]. На думку В. Ж. Келле, потенціал – це така можливість, яка «втілюючись у дійсності, вдосконалюється, залишаючись вірогідною можливістю» [4, с. 13]. В. І. Хомяков, І. В. Бакум вважають, що «потенціал – джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведеними в дію, використані для вирішення якоїсь задачі, досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі» [15, с. 11]. У «Словнику російської мови» С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової потенціал визначається як «ступінь потужності в якому-небудь відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь», а

прикметник «потенційний» означає «існуючий у потенції; можливий» [10, с. 463]. Таким чином, поняття «потенціал» можна визначити в такий спосіб: це засоби, можливості, здатності, ресурси, які можуть бути використані для вирішення якого-небудь завдання.

Звернемося до аналізу поняття «творчий потенціал», яке стало об'єктом вивчення багатьох наук лише з ХХ століття. «Творчий потенціал» у психології й педагогіці трактується як:

- «динамічна інтегративна якість особистості, що є передумовою й результатом творчої діяльності та визначає спрямованість, готовність і здатність особистості до самореалізації й саморозвитку» (С. Каракулін) [5, с. 7];
- «цілісний комплекс діяльних здатностей й інших особистісних якостей, необхідних для активної й компетентної участі в діяльності з накопичення наявного соціального досвіду» (А. Я. Савельєв, С. С. Мкртчян) [12, с. 312];
- «особистісна інтегративна риса характеру, що виражається у ставленні (позиції, установці, спрямованості) людини до творчості» (О. Матюшкін) [8, с. 120.];
- «характерна риса індивіда, що визначає міру його можливостей у творчому самоздійсненні й самореалізації» (М. В. Копосова) [7, с. 11];
- «система особистісних характеристик, «сутнісних сил» людини, її здатностей, знань, умінь, переконань, схильностей, які є умовою актуалізації її до самореалізації й саморозвитку у творчості» (Л. Г. Устінова) [13, с. 25].

У зв'язку з вищевикладеним, можна зробити висновок, що погляди вчених на визначення дефініції «творчий потенціал» розходяться. Однак, загальним у розумінні творчого потенціалу є: це інтегративна якість особистості, що є передумовою або ресурсом для активізації її творчих можливостей.

Розглянемо поняття «креативність» для уточнення змісту поняття «креативний потенціал». Педагогічний словник визначає креативність (англ. – creativity) як «рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що становить відносно стійку характеристику особистості» [6, с. 147]. У філософії креативність розуміється як духовно-практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних, культурних, соціально значимих цінностей; установлення нових фактів, відкриття нових властивостей і закономірностей, а також методів дослідження й перетворення світу. Виходячи із цього, особистість залучає свої творчі можливості і змінює світ. Креативність із позиції перетворення світу обумовлюється тим, як зазначає В. Риндак, що «якщо фундаментальне креативне ставлення суб'єкта до оточуючої дійсності й до самого себе є дійсно прийнятним, то воно включає також приєднання до цієї дійсності (і до знання) якогось доповнення або втілення порівняно нового, небувалого результату» [11, с. 148].

А. Г. Грецов визначає креативність як: «комплекс особливостей інтелекту і якостей особистості, а також загальна життєва позиція людини» [2, с. 9]. На думку видатного психолога, креативність не зводиться ні до якоїсь одиничної психологічної якості, ні до спеціальних творчих здібностей (художніх, музичних та ін.). Л. Єрмолаєва-Томіна наполягає на тому, що поняття креативності можливо розкрити у вигляді особистісних якостей, що базуються на потенційних

можливостях кожної людини, «актуалізації неусвідомлюваної потреби бути неповторною індивідуальністю, вільною, але такою, що приєднується до загального через продукти своєї творчості, гармонічно сполучає індивідуальні й соціально-значущі інтереси» [3, с. 68].

Серед світових дослідників категорії креативності найбільш відомими є К.Тейлор, Дж. Гілфорд, Е.Торренс, М. Волах, Н. Коган. Для Е. Торренса креативність – це здатність до загостреного сприйняття недоліків, пробілів у знаннях, дисгармонії та ін. К. Тейлор, подібно до Дж. Гілфорда, розглядає креативність не як єдиний фактор, а як сукупність різних здібностей, кожна з яких може бути представлена у різній мірі. М. Волах і Н. Коган [16] висловлюються проти чіткого ліміту часу й відкидають такий критерій креативності, як точність. На їхню думку, для прояву креативності потрібна невимушена, вільна обстановка, звичайні життєві ситуації, коли людина може мати вільний доступ до додаткової інформації з предмета завдання.

Загальним у характеристиці поняття креативності є наступні твердження: «здатність до творчості»; «здатність породжувати нові, оригінальні ідеї»; «діяльність, у результаті якої з'являється щось нове, оригінальне». Деякі вчені виділяють особистісну характеристику креативності, стверджуючи, що креативність – це якась здібність, що властива особистості; інші вчені виділяють діяльну основу креативності, пов'язуючи її із процесом створення чого-небудь нового.

Отже, виходячи з аналізу наукової літератури, креативний потенціал особистості може розглядається як інтегративна якість особистості, що відображає сукупність творчих сил; визначає готовність і можливість до творчої самореалізації й саморозвитку, до втілення нових, оригінальних ідей; забезпечує ефективну взаємодію особистості з іншими людьми й продуктивність її діяльності у будь-якій галузі виробництва. Щодо відмінності понять «креативний» і «творчий», то креативною можна назвати людину, що не лише висуває ідеї, але й доводить їх до практичного втілення. А поняття «творчий» залишається на рівні мистецької діяльності.

Розвиток креативних умінь та посилення креативного потенціалу для студентів педагогічних вузів, як уже зазначалося вище, є одним із найголовніших освітніх завдань. Важливість цього завдання полягає не лише у необхідності виховати всебічно розвинену творчу особистість, але й у розвитку здатності студентів втілювати свої креативні ідеї у майбутній викладацькій діяльності. Адже для того, щоб зацікавити майбутніх учнів своїм предметом (а проблема заохочення школярів до вивчення свого предмету є завжди актуальною), репродуктивного методу недостатньо. Сучасний вчитель має не лише володіти усіма новітніми педагогічними технологіями, але й уміти втілювати їх у життя – творчо і цікаво для учнів. Відповідно до цього, завданням викладача є, по-перше, використовувати якомога більше творчих методик та завдань для студентів, по-друге, захопити своїм прикладом, стилем викладання та подання матеріалу, залучити до процесу самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення. Як зазначає С. Овчаров, принцип креативності у професійній підготовці майбутніх учителів та навчально-виховному процесі полягає у «максимальній орієнтації на творче начало у навчальній діяльності, засвоєнні власного досвіду творчої діяльності. Тут мова йде не про просте «вдумування» завдань за аналогією, а передусім мається на увазі формування в учнів здатності самостійно знаходити

рішення завдань, які не зустрічались раніше, самостійне «відкриття» ними нових способів дій» [9, с. 113].

Реалізація особистісного підходу в практиці викладання іноземної мови розроблена в дослідженнях І. Бім, Г. Китайгородської, Є. Пассова, Г. Рогової та ін. Вихідним для педагогічної науки завжди було визначення мови як складного системного утворення, за допомогою якого формується понятійне мислення й опосередковується розвиток усіх вищих психічних функцій, та яке є основним засобом людського спілкування (В. Гумбольдт, Ф. де Соссюр, О. Потєбня, Л. Виготський, Л. Щерба та ін). Л. Щерба стверджував, що вивчення іноземної мови є засобом розвитку діалектичного мислення, що, безсумнівно, сприяє формуванню особистості. Р. Мільруд, розглядаючи проблеми розвитку особистості в ході оволодіння іноземною мовою, вказував, що в процесі навчання відбувається розвиток пізнавальних функцій, психіки, удосконалюється культура розумової праці, формуються риси характеру. Однак слід зазначити, що проблема розкриття креативного потенціалу особистості студента в умовах вищих навчальних закладів у теорії й практиці педагогічної науки розкриті ще в неповній мірі. Аналіз досвіду педагогів-новаторів і вивчення психолого-педагогічної літератури привели нас до висновку про те, що вмiла побудова процесу вивчення іноземних мов здатна серйозно сприяти розкриттю креативного потенціалу особистості студентів.

Можливості впливу іноземної мови як навчального предмета на розкриття креативного потенціалу якостей особистості, як уже зазначалося, впливають зі специфіки самого предмета: адже шлях до оволодіння іноземною мовою лежить через творче спілкування, освоєння нової лексики, подолання мовних і національних бар'єрів, аналіз культурних особливостей і менталітету країни, мова якої вивчається. Специфіка іноземної мови як навчального предмета дозволяє безпосередньо впливати на особистісні якості студентів, розвиток їхньої творчості, формування системи знань і понять.

Особистісно орієнтований підхід до вивчення іноземної мови може виступати вагомим фактором становлення вільної творчої особистості завдяки значному потенціалу іноземної мови як дисципліни, заснованої на спілкуванні, такої, що розвиває рефлексивність мислення, професійну культуру й самосвідомість, загальну компетентність майбутніх фахівців. Нині в теорії навчання іноземним мовам розроблено досить багато методів, засобів і прийомів, що допомагають усунути невідповідність між зростаючими вимогами до особистісних якостей майбутніх фахівців і недостатнім використанням дисципліни «іноземна мова» у формуванні їх особистісного креативного потенціалу.

При роботі з розкриття особистісного потенціалу студентів на заняттях з іноземної мови основна робота, звичайно ж, виконується викладачем. Серед провідних форм занять, що стимулюють розвиток креативного потенціалу: лекція з елементами дискусії, заняття-дослідження, захист проектів, дидактичні і рольові ігри, індивідуальна робота зі студентами, робота у групах та ін. Поміж методів можливо виділити евристичні, дискусійні, тренінгові методи, методи проблемного навчання, метод створення проблемних ситуацій, метод проектів, метод творчих завдань, методика адресно складених контрольних робіт та багато ін.

Засобів навчання, які стануть у пригоді викладачу при вивченні іноземної мови – безліч. Окрім сучасної наукової літератури та різноманітних дидактичних матеріалів, існують навчальні комплекси з аудіо та відео супроводом; викладачі іноземних мов

широко використовують технічні засоби навчання – наразі доступ до автентичних матеріалів країни, мова якої вивчається, не є проблематичним.

Вибір необхідної методики, прийомів та засобів навчання залежить від рівня креативності самого викладача іноземної мови, тому актуальним є питання щодо необхідності високого рівня його майстерності, мірила якому ще й досі не існує. Проте, є беззаперечним, що головним обов'язком кожного викладача є прагнення до постійного вдосконалення як своїх наукових знань, так і педагогічних методик викладання кожного окремого предмету.

Таким чином, основними педагогічними принципами формування та розвитку креативного потенціалу студента на заняттях з іноземної мови є:

– психолого-педагогічна підтримка викладачем студента для виявлення та усвідомлення наявності у нього креативного потенціалу з метою подальшого його розвитку;

– мотивація студента викладачем на розвиток свого креативного потенціалу й оволодіння прийомами творчої діяльності за допомогою власного прикладу;

– застосування методів і прийомів, що стимулюють продуктивність мислення за рахунок розширення індивідуального досвіду творчої діяльності студентів при вивченні іноземних мов;

– використання прийому рефлексивної педагогічної оцінки результату творчих зусиль студентів у режимі конструктивного аналізу.

Постійна творча атмосфера, жага до знань, обстановка напруженого колективного виконання завдань сприяють вихованню в студентів високої культури спілкування, викликають у них свідому активність, прагнення до проникнення в сутність речей, а саме ці якості надзвичайно необхідні сучасному фахівцеві. Спільна креативна діяльність викладачів і студентів – найефективніший, перевірений практикою шлях до розвитку потенційних здібностей, становлення характеру дослідника, митця; виховання ініціативи, відповідальності, працьовитості, потреби й навичок постійної самоосвіти в майбутньому.

Висновок. Отже, дослідженням було встановлено, що проблема розвитку креативного потенціалу студентів в освітньому процесі є досить актуальною в педагогічній теорії й практиці та вимагає подальшого осмислення і наукового вивчення. Саме питання щодо визначення поняття «креативний потенціал» ще і досі не має чітко окреслених характеристик, і в більшості випадків ототожнюється педагогами із поняттям «творчі здібності». Проте безсумнівним є твердження, що вельми сприятлива атмосфера щодо розвитку креативного потенціалу студентів-майбутніх педагогів існує на заняттях з іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Абалкин Л. М. Диалектика социалистической экономики / Л. М. Абалкин. – М., 1981. – 351 с.
2. Грецов А. Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов / А. Г. Грецов. – СПб.: Питер, 2008. – 208 с.
3. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества: Учебное пособие / Л. Б. Ермолаева-Томина. – М.: Академический проект: Культура, 2004. – 304 с.
4. Келле В. Ж. Духовность и интеллектуальный потенциал / В. Ж. Келле // В диапазоне гуманитарного знания. – 2001. – № 4. – С. 13.
5. Каракулин С. А. Формирование творческого потенциала будущих учителей (на материале средних специальных учебных заведений): автореф. дисс. ... канд. пед. наук / С. А. Каракулин. – Волгоград, 2006. – 23 с.

6. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва: ИКЦ «МарТ», 2005. – 448 с.
7. Копосова М. В. Развитие творческого потенциала детей средствами театрального искусства / М. В. Копосова. – Москва, 1994. – 272 с.
8. Матюшкин А. М. Мышление. Обучение. Творчество / А. М. Матюшкин. – М.: Издательство Московского психолого-социального института. – 2003. – 720 с.
9. Овчаров С. М. Індивідуально-диференційована система професійного навчання майбутніх учителів інформатики: монографія / С. М. Овчаров. – Полтава: АСМІ, 2010. – 120 с.
10. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: АЗЪ, 1994. – 928 с.
11. Рындак В. Г. Непрерывное образование и развитие творческого потенциала учителя (теория взаимодействия). Монография / В. Г. Рындак. – М.: «Педагогический вестник», 1997. – 244 с.
12. Савельев А. Я. Повышение качества высшего образования и Болонский процесс / А. Я. Савельев, С. С. Мкртчян, В. А. Транев. – М.: Дашков и КО, 2010. – 391 с.
13. Устинова Л. Г. Развитие творческого потенциала студентов в условиях рейтинговой технологии обучения / Л. Г. Устинова. – Волгоград, 2000. – 223 с.
14. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.
15. Хомяков В. І. Управління потенціалом підприємства / В. І. Хомяков, І. В. Бакулін. – К.: Кондор, 2007. – 400 с.
16. Wallach M. A. A new look of the creative-intelligence distinction / M. A. Wallach, N. Kogan // J. of Personality. – 1965. – V.33 – № 3. – P. 348-369.

Стаття надійшла до редакції 08.09. 2014 р.

ПЕТРУШОВА Н.

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Украина

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ-БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ЗАНЯТИЯХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Автор статьи делает попытку систематизировать существующие знания относительно определения понятий «потенциал», «творческий потенциал» и «креативный потенциал» в свете проблемы необходимости формирования креативного потенциала у студентов педагогических вузов для развития высоких моральных и коммуникативных личностных качеств и дальнейшего успешного трудоустройства. В качестве одного из наиболее продуктивных, в процессе изучения которого возможна реализация поставленных задач по развитию креативного потенциала, выступает предмет «иностранного языка».

Ключевые слова: потенциал, креативность, творческий потенциал, креативный потенциал.

PETRUSHOVA N.

Poltava National Pedagogical University named after V Korolenko, Ukraine

BASIC PRINCIPLES OF CREATIVE POTENTIAL FORMING OF STUDENTS-FUTURE TEACHERS AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS

The author of the article makes an attempt to systematize existent knowledge in relation of determination of concepts «potential» «artistic potential» and «creative potential» in the light of problem of necessity of creative potential forming within the students of higher pedagogical institutions for development of high moral and communicative personal qualities and further successful employment. As one of most productive, in the process of study of which the realization of the assigned tasks on creative potential development is possible, comes forward the subject «Foreign Languages».

Keywords: potential, creativity, artistic potential, creative potential.